

YK toi kansainvälisiin suhteisiin uuden käsitteistön¹

RISTO WALLIN

Tutkimukseni maailmanjärjestöjen Kansainliiton ja Yhdistyneiden Kansakuntien perustamisesta pohjaa yksinkertaiseen huomioon näiden keskusteluiden suurista keskinäisistä eroista, joilla uskon olevan laajempaa merkitystä politiikan ja kansainvälisten suhteiden tutkimukselle.

Vasta YK:n myötä myös maailmaa on eri näkökulmista alettu ymmärtää yhdeksi kokonaisuudeksi, pitää ihmisiä maailmankansalaisina ja maailmanjärjestöjä lainsäätäjinä. Kysymyksenasettelu on esimerkiksi siirtynyt valtioiden välisestä politiikasta ja diplomatiasta maailmatason lakikäsitteeseen ja sen mukaisiin hallintamekanismeihin.

Valtiosääntöoikeudessa globaalisuus on haastanut sekä nationalismiin että suljettuun poliittiseen tilaan sidotut käsitykset valtiosta, julkisuudesta, demokratiasta ja interaktiosta. Poliitiikan ja kansainvälisten suhteiden teorioissa uuden vaiheen voidaan sanoa rohkaisevan käsitystä postmodernista vapaudesta ilman valtavaltaiota ja asettavan uudenlaisia legitimiisyyden vaatimuksia politiikan hallintamekanismeille.

Tutkimukseni omaleimaisuus on kuitenkin siinä, että lähestyn näitä teemoja käsitetutkimuksen lähtökohdista, käyttäen maailmanjärjestöjen perustamisaineistoja analyysin lähtökohtana. Työni on luonteeltaan tekstiaineistoon pohjaavaa tulkintaa, tarkemmin sanoen eräänlaista käsitehistoriallista perustutkimusta niistä kiistoista ja sitoumuksista, joita sekä Kansainliiton yhteydessä että YK:n perustamisen kontekstissa on tehty. Tähän tulkintaan

nojaa päätelmäni näiden järjestöjen poliittisen luonteen ja merkityksen eroista.

Teesini on, että uusien kansainvälisen politiikan pelisääntöjen ja hallintamekanismien lisäksi YK luo myös uuden kansainvälisten suhteiden sanaston ja retoriikan, joiden muodostumisen prosessia ei toistaiseksi ole tarkemmin analysoitu käsitetutkimuksen lähtökohdista.

Työn on sellainen avaus kansainvälisten suhteiden tutkimukseen, joka muodostaa puolustuspuheen aikalaiskontekstien yksityiskohtaisemman tutkimuksen puolesta. Käsitehistoriallisen tutkimusotteen puuttuminen on ollut tässä suhteessa erittäin suuri vaje kansainvälisten suhteiden ja maailmajärjestöjen tutkimuksessa.

Kysymyksenasetteluni taustalla on kriittinen suhtautuminen sellaiseen institutionaaliseen maailmanjärjestöjen tutkimukseen, joka korostaa järjestöjen käsittelyssä kehityshistoriallista jatkuvuutta puhumalla paljolti toistensa ”edeltäjästä” ja ”seuraajasta”. Tässä jatkuvuuden perspektiivissä Kansainliiton ja YK:n perustamiskeskusteluiden tai peruskäsitteistöjen suuria eroja ei ole juurikaan noteerattu, vielä vähemmän yhdistetty niiden perustamisprojektien historialliseen analyysiin. Sellaisen käsitteiden kuin *maailmanyhteisö*, *organisaatio*, *ihmisoikeudet* ja *laki* taustaksi on usein haettu selityksiä metafysisistä tai kapeista organisoinnin teknisistä lähtökohdista. Niiden lisäksi valtavrannan sanastojen käytössä katse on kohdistettu vankasti tulevaisuuteen. 1900-luvun alkupuolen katastrofien jälkeen maailmanjärjestöjen tavoitteet ja niiden ratkaistavat ongelmat on koettu niin valtaviksi, ettei ole pidetty tärkeänä yksityiskohtaista tarkastelua järjestöjen perustamisesta historiallisena pro-

¹ Lektio 10.12. 2005 Jyväskylän yliopistossa. Kustoksesta professori Pekka Korhonen ja vastaväittäjänä dosentti Pami Aalto.

sessina, joka muodostuu poliittisen kamppailun tuloksena. Sen sijaan maailmanjärjestöjen tutkimus sisältänyt vahvasti kehityshistoriallisia lähestymistapoja.

YK:n historian käsittelemistä vaikeuttaa lisäksi sen asema kylmän sodan aikakaudella. Kilpailevat sotilasliitot perustettiin ”puoliuniversaaleiksi” saateenvarjoiksi säätelemään kehitystä, joka muunsi YK:n maailmankansalaisuuden suurvaltablokkien maailmankansalaisten bipolaariseksi asetelmaksi. Tätä taustaa vasten järjestön perustamisen historiaa on useimmiten tarkasteltu jälkiviisaasti, ennakkoiden kylmän sodan asetelmia.

Suhteessa merkittävimpiin maailmanjärjestötutkimuksen suuntauksiin esitän työssäni, että kansainvälisten suhteiden toisen maailmansodan jälkeisiä ”luontaisia”, ”funktionaalisia” ja ”moraalisia” käsiterevisioita voidaan ymmärtää suhteessa järjestöjen perustamisvaiheessa käytetyistä käsitteistä käytyihin kamppailuihin.

Näin myös kansainvälisten suhteiden tutkimusta voidaan tehdä käsittehistoriallisesti. Tällöin tutkimus ei johda jostakin oletuksesta tai päädy oletukseen maailmanjärjestökäsitteen yhdestä aidosta, alkuperäisestä tai luonnollisesta luonteesta vaan tutkii aikalaissäilyksiä ja aikalaiskeskustelujen pyrkimyksiä luoda omana aikanaa toimiva maailmanjärjestömalli.

Omassa tutkimusasetelmassani pyrin konkreetisoimaan kansainvälisten suhteiden laajojen käsitteiden käyttötapoja ja sanastosiirtojen merkitystä. Tämän osakysymyksenä pyrin osoittamaan, että jopa moraaliteorian kehittämät laaja-alaiset sanastot ovat olleet käyttökelpoisia kansainvälisissä suhteissa ja niiden käyttöä poliittisiin tarkoituksiin on mahdollista tutkia.

Näiden lähetyksien kautta työni tarkoitus on muun muassa osoittaa, miten huonosti olemme ymmärtäneet varhaisempia maailmanjärjestöihin liittyviä puheenvuoroja ja näiden puheenvuorojen keskinäisiä suhteita. Työni tutkimusmateriaalista kaikkein tutkimattomin on YK:n perustamisaineisto. YK:n materiaalin vertaamisella varhaisempiin aineistoihin osoitan, että vasta YK:n perustamisen yhteydessä kansainvälisten suhteiden käsitteistössä kielikuvien kopioitui valtiosääntöoikeudesta ”vapauden teologioiden” ja vallankumouksien perustuslaillista yhtenäisyyttä ja poliittista dynamiikkaa luovia poliittisia sanastoratkaisuja. Kun valistus toi näitä sanastoja politiikan käsitteistöön ennen ja jälkeen Ranskan vallankumouksen, vasta YK:n pe-

rustaminen toi niitä sanastorakenteissaan kansainvälisten suhteiden peruskäsitteistöön. Näin YK:n perustamisen yhteydessä tapahtuu sen toteuttamien sanastollisten muutosten myötä eräänlainen ”modernisaatio”

Erittäin huonosti on myös ymmärretty siirtymistä YK:n perustamisessa maailmanyhteisön oletukseen, dynaamiseen käsitteistöön ja maailmajärjestöjen puhunnan siirtymistä organisatoriseen retoriikkaan. Nämä ohittaen päätulkinat painottavat varsin teknistä ja kapeaa käsitystä maailmanjärjestöllisestä organisaatio-käsitteestä, joka tietysti sekin on kylmän sodan tulkinta-asetelmien leimamaa. Oma tarkoitukseni on ensinnäkin monipuolistaa ja yksityiskohtaistaa näitä tulkinta-asetelmia.

Työni yksi keskeinen tarkoitus on ulottaa kansainvälisten suhteiden peruskäsitteistön tutkimukseen *Geschichtliche Grundbegriffe* -teossarjassa tuotettuja keinoja. Tärkein tällainen tutkimusohjelmallinen konsepti on Reinhart Koselleckin näkemys ”liikekäsitteistä” (*Bewegungsbegriffe*), jotka eivät lyö lukkoon ja paikallista käsitteiden sisältöä, vaan sisältävät sen, että käsitteisiin itseensä sisältyy aika-, muutos- ja tulevaisuusulottuvuus. Koselleckin temporalisoitumisen teesin mukaisesti käsitteet (*Begriffe*) muuntuvat muutosta ennakoiviksi käsitteiksi (*Vorgriffe*) (Koselleck 1972/*Einleitung*, xv).

Olen jo maininnut, että kun kansainvälisen politiikan ja oikeuden käsitteistöön siirretään valtiosääntöoikeuden sanastoa, myös nämä käsitteistöt ikään kuin ”modernisoituvat”, ts. ajalliset, muutoshakuiset ja tulevaisuuteen suuntautuvat ulottuvuudet saavat niissä keskeisemmän sijan. *Geschichtliche Grundbegriffen* teesiä käsitteiden muutoksista satula-ajalla ei tarvitse rajoittaa pelkästään temporalisoitumiseen. Se voi koskea myös muita aspekteja, joita Koselleckin mukaan ovat käsitteiden demokratisoituminen, politisoituminen ja ideologisoituminen (Koselleck 1972/*Einleitung*, xvi-xviii).

Vaikka Koselleckin päähypoteesit koskevat ensisijaisesti saksalaista kielialuetta, teesini on, että puhuttaessa maailmanjärjestöjen toiminta- ja organisointiperiaatteista, käsitteistöä voi soveltaa myös englannin- ja osin ranskankieliseen keskusteluun. Voidaan tietysti myös väittää, että YK:n perustamisprojektin myötä maailmanjärjestön käsitteistöön tulee tiettyjä juuri saksalaisen valtiosääntökäsitteistön historialle ominaisia piirteitä.

Kansainvälisten suhteiden alalla siirtyminen liikekäsitteisiin tapahtui teesini mukaan myöhään, vasta 1900-luvun ensimmäisellä puoliskolla (Koselleck 1990/Staat und Souveränität, 3 ja Einleitung, xv–xviii).

Valtiosääntöhistoriassa käsitteiden liikeluonne on tärkeä keino esittää tietynlainen kuvaus politiikasta nyt toteutuvana ja kehityslinjana, joka viittaa tulevaisuuteen. Liikekäsitteet mahdollistavat julkisen, demokraattisen ja ”yhteiskunnallisen” käsityksen politiikasta, vastakohtana aikaisemmalle hallitus- ja virkamieskeskeiselle ajatustavalle, joka säilyi erityisesti Saksassa pitkään vahvana.

Koselleckille *kumous* (Revolution) ja *edistys* (Fortschritt) ovat tyypiesimerkkejä politisoituvista ja avainasemaan nostetuista liikekäsitteistä. Ne ovat myös hyvin erilaisia liikekäsitteitä. Alkujaan luonnontieteellinen käsite *Revolution* otettiin politiikkaan siten, että luonnontieteellinen liikekuva säilytettiin ja siirrettiin käsittelemään politiikkaa ja yhteiskuntaa siten, että hylättiin vanha kiertokulkumetafora ja yhdistettiin kumous edistyksen käsitteeseen.

Kaikki muutos oli tämän jälkeen vallankumouksen suodattimen leimaamaa ja merkityksellistämää. Diplomatian pelisääntöjen ja kansainvälisten suhteiden erikoislaatuisuuden vuoksi modernia käsitteistön liikettä ei kansainvälisten suhteiden puolella kuitenkaan kuvaa vallankumous (*revoluutio*) vaan organisaatio. Kun syntyy tarve esittää tietynlainen kuvaus politiikasta nyt ja tulevaisuudessa ”toteutuvana”, tietty kehitys auktorisoituna, organisaatiosta tulee avainkäsite. Juuri organisaatiolla esitellään kansainvälisiä suhteita ottaen myös huomioon laajempi julkisuus, demokraattisuus ja ”yhteiskunnallinen” käsitys kansainvälisistä suhteista.

Toki myös *Geschichtliche Grundbegriffen* artikkeleista voidaan sanoa, että liikekäsitteille perustuslaista ja kansakunnasta tärkeä organisaatio sai satula-ajalla liikekäsitteen piirteitä. Sillä pystyttiin sitomaan eri poliittiset kysymykset yhteen ja säilyttämään historiallisen kehityksen tunne. Erityisesti näin tapahtui Ranskan vallankumouksen jälkeisten ensimmäisten vuosien juridisessa keskustelussa.

Organisaatio ja sitä eräissä yhteyksissä ilmaiseva ”orgaaninen” retoriikka sopi erityisen hyvin sanastoksi kerronnalle, joka pyrki johtamaan yleistahdosta poliittisen ykseyden ja ykseydestä kansakunnan (vrt. Böckenförde 1978/Organ, 566–574). Hegelin monistinen valtioteoria on äärimmäisin

esimerkki orgaanisesta politiikan teoriasta (vrt. Verdross 1937, 3, Heller 1921, Kotkavirta 1996). Organisaatiota käytettiin alun perin luonnontieteessä ja luontokuvauksessa (Dohrn-van Rossum 1978/Organ, 520). Platon käytti poliittisessa patologiassaan ja maailmansynnyn mytologiassaan ruumiinosa-metaforiikkaa. Skolastiikassa *Corpus* on katolisen kirkon sanastoa, joka kuvasi hengellisiä yhtenäiskäsityksiä luonnonoikeudellisilla lisäselityksillä (Dohrn-van Rossum 1978/Organ, 533–540, vrt. Skinner 1989, Vol. 2). Yleisen käsitteistön politisoitumisen aikana sitä alettiin käyttää erityisesti perustuslaillisessa kielessä dynaamisena, vahvasti kokonaisuuteen integroivana ja pateettisena tyylinä puhua sellaisista poliittisista kokonaisuuksista kuten valtio ja yhteiskunta. Politisoitumisen myötä sillä myös pystyttiin aikaansaamaan järjestelmän kuvaus, jossa järjestelmä itsessään oli pitkälti abstrakti ja näkymätön, mutta sillä oli myös konkreettisia toimielimiä ja materiaalisia tuloksia (vrt. Ricour 1976, 48 ja Perelman 1996, 14).

Organisaation nostaminen kansainvälisiin suhteisiin avainkäsitteeksi sisältää lupauksen käsitteistön monipuolistumisesta. *Geschichtliche Grundbegriffen* artikkeleissa on käsitelty useissa kohdin poliittisen organisaation merkityksiä. Reinhart Koselleck nostaa esille avainkäsitteiden ominaisuuden toimia *pullonkauloina* (Düse), laaja-alaisten sanastojen merkityksellistäjinä (Koselleck 1990/Staat und Souveränität, 2). Görg Haverkatelle organisaatio on käsite, joka tarjoaa valtiomuodolle joustavan esittämistavan ja keinon erilaisten ideologisten näkemysten yhdistämiseen (Haverkat 1990/Staat und Souveränität, 63). Ernst Wolfgang Böckenfördellä on puolestaan käsitys organisaatiosta juridiikan ja perustuslain kirjoittamisen dynaamisena keinona. Dynaamisuudella se pyrkii pikemminkin vakuuttamiseen ja sopivien olosuhteiden luomiseen kuin pakottamiseen (Böckenförde 1978/Organ, 566–567).

Gerhard Dohrn-van Rossumin mukaan naturaalimetaforiikkaan sisältyy ehdotus yhdistää kerronnassa ”luontainen” ja ”poliittinen” (vrt. Dohrn-van Rossum 1977, 19). Immanuel Kantille orgaaninen dimensio on osa hänen ”ideologisoituvaa luonnonoikeuttaan” (Iltung 1978/Naturrecht, 303). Moraalinen kuvataan erillään politiikasta. Jännitesuhteessa toimii myös Kantille ominainen kriittinen kehityshistoriallinen narratiivi ja kuuluisa ”historian vekkaus”.

Kun tutkittava aineisto on kirjoitettu universali-

soivaksi, kehityshistorialliseksi ja yleiskattavaksi narratiiviksi, tutkimus ei saa toistaa tätä. Toisin sanoen tutkija ei saa jäädä aineistonsa vangiksi, vaan kohde pitää ottaa haltuun siten, että tutkittavat käsitteet otetaan täydestä, mutta niistä ei kuitenkaan tehdä auktoriteetteja. Tätä varten tutkija tarvitsee tietoisesti etäännyttäviä lukutapoja. Ennen muuta on varottava, ettei käsitehistoriallisen tutkimuksen keinoilla luoda maailmanjärjestökäsitteestä ”kehityshistoriaa”, ja on pyrittävä välttämään sellaisia normatiivisia arvioita, että YK:n historiallisesti myöhempi ja ambitioiltaan kunnianhimoisempi käsitys maailman poliittisesta organisoinnista näyttää ikään kuin objektiivisesti paremmalta kuin Kansainliiton valtiosopimusmalli.

YK:n kansainvälispoliittisen kielen sen sijaan katsotaan muodostuneen vastaukseksi tiettyihin Kansainliiton ja valtioiden sopimusmallin esiin nostamiin kysymyksiin, mutta tekemieni vertailun ja retoriikan vastakohta-asetelmien tarkoitus ei ole legitimoida kannanottoa YK-järjestelmän puolesta.

Myös YK:n maailmanjärjestökäsitteen luomalla paradigmalla on omat ongelmansa, joita sen ohjelmallisten dokumenttien laatijat eivät kunnolla voineet ennakoita tai arvioida. Käsitehistorian ja retoriikan tutkimukseen nojaava lähestymistapani korostaa maailmanjärjestön perustamistilanteen käsitteistön kolmenlaista luonnetta. Ensiksikin käsitteet toimivat tulevaisuuteen suuntautuvina ohjelmallisina periaatteina. Toiseksi ne toimivat ajan-kohtaan sidonnaisina strategisina puheakteina, joilla haettiin hyväksyntää asianomaisissa yleisöissä. Kolmanneksi käsitteillä luodaan yksityiskohtaista toimintaohjeistoa tulevaa politiikan organisoimista varten. Reinhart Koselleckin käsitehistoriallisen ohjelman (Koselleck 2000, 41) mukaisesti maailmanjärjestöjen perustamisprojektien käsitteistöjä voidaan analysoida suhteessa kolmeen erillaiseen aikakerrostumaan.

Tulevaisuuden odotushorisonttia koskevat periaatteet sisältävät pitkän aikavälin projektin, jonka historia liittyy yleiseen pyrkimykseen korvata myös maailmanpolitiikassa luonnontila järjestyneellä sivilisaatiolla. Puheaktiteoreettinen näkökulma liittyy kunkin ajankohdan poliittiseen asetelmaan, siitä nouseviin pelivaroihin ja näiden käyttömahdollisuuksiin. Se korostaa siis lyhyttä aikaväliä. Näiden aikakerrostumien väliin sijoittuvat kysymykset politiikan maailmanlaajuisen organisoimisen muodoista ja mahdollisuuksista, jotka

toimivat välineinä pitkän ajan projektien ja ajan-kohtaisen retoriikan vaatimusten toisiinsa suhteuttamiselle.

Verrattaessa YK:n perustamista Kansainliiton perustamiseen huomataan, miten eri tavalla perustamisprojektit hyödyntävät historiallisia ideoita ja käsitteitä omilla malleissaan. Suhtautumistapa historiaan muuttuu sen mukaan, mitä asetetaan vertailuun. Sellaisten käsitteiden kuin maailma, organisaatio, kehitys, laki ja ihmisoikeudet tarkoitushan on juuri viitata traditioihin, tietynlaisiin jatku- moihin ja ”kehityshistorioihin”.

Diplomatian ja valtiosopimuskielen alueilla onkin erittäin perusteltua tutkia käsitehistoriallisena projektina myös jatkumoiden ja traditioiden käyttöä. J. G. A. Pocockin mukaan käsitteistöihin liittyy historiallinen ohjelma sanastojen sisältäminä paradigmoina, jotka säilyttävät perusmerkityksiään aikakausien ylitse. Pocockin ohjelma tutkii tässä tarkoituksessa analogisia tilanteita käsitteistöjen muodostumisessa, paradigmoja sekä traditioiden peruskäsityksiä (vrt. Pocock 1975, vii–ix, ja Pocock 1962). Kansainvälisten suhteiden käsitteistöön idea jäykistä traditioon sidonnaisista disiplinaarista, jotka muuttuvat murroshetkien luoman tilanteen ja tilaisuuden kautta, sopii erittäin hyvin. Traditioita ylläpitävät jatkumot kuitenkin jatkuvasti valikoituvat ja modifioituvat. Näin on parempi puhua kilpailevista jatkumoista, kehityshistorioista ja siteerauksista. Työni käsitehistoriallinen kerronta sisältää myös oletuksen käsitteiden ympärillä käytävästä jatkuvasta kamppailusta. Sen kaikkia yksityiskohtia ei tässä yhteydessä pyritä rajaussyistä määrittelykilpailutilanteina tutkimaan. ”Traditionalismin” vastaisesti pyrin lisäksi kiistämään suurten käsitteiden kuten *ihmiskunta*, *kristikunta*, *imperiumi* käyttökelpoisuuden tutkimuksen avainkonsepteina. Niitä tutkitaan eri ”kehityshistorioiksi” kirjoitettujen kertomuksien avainkonsepteina. Niiden osoitan edellyttävän merkitysrakenteita avaavaa tulkintaa sen sijaan, että niillä pystyttäisiin selittämään maailmanpolitiikan rakenteita.

Peruskäsitteen konseptilla olen pyrkinyt luomaan tutkimukselleni instrumentin kuvaamaan kansainvälisten suhteiden käsitteistön poliittisen merkityksen erityispiirteitä ja tarkentamaan edellä esittämäni jakoa käsitteistöjen ominaispiirteistä maailmanjärjestöjen perustamistilanteissa. Diplomatian suunnittelutyö on toisella tavalla poliittista kuin puoluepolitiikka tai parlamentaarinen keskustelu. Kansainliiton peruskirjan ja organisaation

suunnittelivat valtioiden lähettämät poliittiset edustajat ja suurlähettiläät hyvinkin perinteiseen diplomaattiseen tyyliin. YK:n pääsuunnittelijat eivät olleet vaalein valittuja poliitikkoja, vaan lähinnä yhdysvaltalaisia hallinnon asiantuntijoita. Heille oli asetettu tehtäväksi luoda sopiva järjestömalli tietyn ohjeen mukaisesti, tarvittaessa kompromissein eri valtioiden välillä.

Molemmat maailmanjärjestöjen perustamisprojektit tapahtuivat poikkeuksellisessa tilanteessa suursodan päätyttyä, YK:n perustaminen vieläpä äärimmäisen tuhoeteollisuuden ja holocaustin jälkeen. Niiden sanastoratkaisuiden taustalla ja perustamisien tavoitteena oli epäilemättä pyrkimys toimia juuri suursodan jälkeisenä ohjeena tulevaisuuden rauhanomaisille kansainvälisille suhteille siten, että historian kokemuksista voitaisiin oppia.

Maailmanyhteisön konstruktioiden erityispiirteitä on kysymyksiin vastaaminen laajakantoisilla käsitteillä. Peruskäsitteistö muodostaa varsin abstraktin käsityksen poliittisista suhteista maailmassa. Tarkkaan esitykseen tulevista tavoitteista tai olemassa olevista asiasuhteista tämä kieli ei ole tarkoitettukaan. Sen tavoitteena on pikemminkin luoda kuvia tietyistä oletusrakenteista, joiden sisältämä tulevaisuuden visio pyritään siirtämään järjestön organisointiin. Kysymys on siis eräänlaisesta universalisoivasta kerronnasta, joka hylkää universaalien käsitteistön käytön, mutta omaksuu sen sisältämän mytologian. Kerrontaa maallistetaan, paikallistetaan ja siihen pyritään kytkemään intressinäkökohtia, mutta sen retoriikka pidetään kehityshistoriallisena.

Käsitteistön retorinen ja konventionaalinen luonne mahdollistaa sen, että voin omassa tulkinnassani kiertää sellaisen maailmanjärjestöjen tutkimuksen juridis-institutionaalisen tarkastelun, joka on kirjoitettu ensisijaisesti tuomioistuinten työskentelyä silmällä pitäen. Samalla voin välttää edellä mainittua käsitteistön institutionaalista lähtökohtaa tai kehityshistoriallista määrittelyä ja pystyn rinnastamaan käsitteistön syntyä koskevat kamppailut lakien säätämiseen poliittisena prosessina.

Työssäni keskeisinä toimijoina Kansainliittoa ja YK:ta perustettaessa eivät niinkään esiinny kansainvälisen oikeuden teoreetikot, vaan ne poliittiset toimijat, jotka ensisijaisesti kirjoittivat järjestöjen peruskirjatekstit. Maailmanjärjestökäsitysten kannalta tulkintaongelma liittyy siihen, että kansainvälisen oikeuden juristien keskustelu ei juuri siteeraa maailmanjärjestöjen poliittisia perustajia kuten

Woodrow Wilson, Robert Cecil, Léon Bourgeois, Franklin D. Roosevelt tai Cordell Hull ja Leo Pasvolksky. Tässä suhteessa juridisille keskusteluille on tunnusomaista korostaa oman tieteenalansa asemaa rajoittamattomana ja ratkaisevimpana maailmanjärjestökäsitteelle.

Omassa työssäni poliittisten perustajien toiminnalla nähdään olevan kaikkein keskeisin ja yksityiskohtaisin merkitys maailmanjärjestökäsitysten synnylle ja tulevalle olemukselle. Sanastojen ja käsitteistöjen tarkastelussa poikkeavuus oikeudellisten normien tulkinnasta tulee myös tässä suhteessa hyvin esille.

Maailmanjärjestöjen käsitteistön ja sanaston vertailun kautta voidaan osoittaa, että maailman yhtenäisyyttä kuvaavat sanastot ja niihin perustuvat yhteisökielikuvat laajenevat Kansainliitosta. Samalla yhtenäisprojektiin käytetty sanasto vaihtuu suuresti, koska liittomallin ei YK:n perustajien mielestä katsottu mahdollistavan uutta maksimaalista ja dynaamista oletusta yhtäläisestä maailmasta. Toinen seikka vertailussa on näkökohta, että Kansainliiton aikana käsitykset maailmanyhteisöstä kehittyivät Kansainvälisen työjärjestön piirissä, jossa erityisesti sosiaalista oikeudenmukaisuutta ja työoloja varten kehitettiin kansainvälisissä suhteissa uusia organisoimisen malleja.

Tutkimukseni mukaan kansainvälisten suhteiden sanasto ja sen retorinen käyttö viittaavat siihen, että YK:n poliittisen organisoimisen kieli on toista kuin Kansainliiton aikakauden peruskäsitteistö. Tutkimuskonseptinani peruskäsitteistön muutos viittaa ensiksikin Kansainliiton edustaman tradition kritiikkiin, jota YK:n perustajat harjoittivat. Kansainliiton kytkeminen vanhaan Euroopan konsertin ja suurvaltojen tasapainoon perustuvien sopimusten retoriikkaan puolestaan avaa työssäni kuvaa Kansainliiton käsitteistön ratkaisuista paluuna menneisyyteen, varsin avoimesti vanhan kansojen oikeuden ja diplomatian keinoja auktorisoivana perustamisprojektina. Sen sijaan YK:n sanastolle ja retoriikalle on tunnusomaista käsitetyyli, jonka johtoajatuksina ovat maailman ykseyden ja siihen liittyvän inklusion retoriikan operaatiot.

Uuden sanaston, retoriikan, hallintamekaniikan ja kritiikkien monimutkaista asetelmaa voi lähestyä kysymällä, miksi maailmanyhteisön ja uuden organisatorisen retoriikan ovat esittäneet nimenomaan yhdysvaltalaiset poliitikot ja suunnittelijat. Yhdysvaltalainen federatiivinen perustuslaillinen diskurssi edustaa selkeästi liittosanastoa ja yhteis-

kunnallisen sanottavan suhteen varsin kapeita sosiopoliittisia merkityksiä. Amerikan Yhdysvallat on tässä mielessä ollut kuuluisa ”yhteiskunnan” puuttumisesta. Sen valtiokäsitteistön on sanottu olevan mekaanista ja antiorganista.

Amerikkalaista *maailmankansalaisen* retoriikkaversiota hallitsivat 1800-luvulla hyvin voimakkaasti Yhdysvaltojen itsenäisyysjulistuksen siirtomaavaltaa vastustava sanoma ja käsitys vapaista tasavalloista. Yhdysvallat perusteli näillä perusargumenteilla muun muassa Monroen doktriinia ja omien interventioidensa oikeutusta (vrt. Hull 1948, 308–315). Yhdysvaltalainen kansakunta (nation/union) ei ole ollut mikään orgaaniseksi kuvattu projekti. Ei ole siis täysin perätöntä väittää, kuten Geoffrey Gorer tekee kirjassa *Die Amerikaner*, että ”die europäische Metaphorik sei organisch, die amerikanische mechanisch” (sit. Blumenberg 1998, 92). Gorerin ”eurooppalainen metaforiikka” on Ranskan vallankumouksen sanastoratkaisuja ja retoriikkaa. Kansainliiton edustama liittoparadigma sopi siis oikein hyvin Yhdysvaltojen edustamaan valtiosääntökäsitteistöön, mutta sen kannalta YK:n organisaatio ja maailmanyhteisö olivat hyvinkin outo ratkaisu.

Kuitenkin Gorerin tulkinta on yksipuolinen. Kun Kansainliiton loppupuoliskolla nähtiin vanhan järjestelmän ongelmat, alettiin kaivata uutta organisoitua kansainvälisten suhteiden käsitteistöön. Juuri sen myötä keskusteluun omaksuttiin eurooppalaisen valtiosääntökeskustelun avainkäsitteitä. YK:n perustamisessa maailman ykseys nostettiin retoriikan ytimeksi ja siihen liitettiin amerikkalaiselle maailmankansalaiselle ominainen toiminnallinen ihmisoikeuspuhunta. Analyysissäni tarkastelen maailmaa ykseytenä tai maailmanyhteisönä ilmaisevien käsitteistöjen tuleamista käyttökelpoisiksi välineiksi, siis ensisijaisesti sitä, miten niihin on sisällytetty kriittinen vastakohta vanhalle luonnonoikeuteen perustavalle kansojen oikeuden järjestelmälle. Yhdistän tämän analyysini kysymykseen siitä, miten tämä perinne tehtiin uudella tavalla käyttökelpoiseksi ja miten siinä hyödynnettiin eri traditioita. Pitkällä aikavälillä tarkastelen Kansainliittoon saakka hallinneen vanhan diplomatian ja kansojen oikeuden päähaastajia.

YK:n perustajien suurimpia ongelmia oli kysymys, miten korvata humaani, henkinen ja moraalii-

nen ykseyden tunne, joka trivialisoi luontaisoikeudellisesti rajatun käsityksen kansojen oikeudesta, sitovammalla käsityksellä globaalista poliittisesta vastuusta. Ratkaisua haettiin vanhan diplomatian kritiikeistä. Niitä ovat ennen muita kaksi maailmankansalaisen projektia. Ensimmäistä voidaan kutsua soveltavaksi kantilaiseksi kansojen oikeuden ykseyden metaforiikaksi, joka rakentaa saksalaisen *socialitas-prinsiipin* perinteelle. Toista kutsun amerikkalaiseksi maailmankansalaisuuden retoriikaksi, joka rakentaa soveltavasti Yhdysvaltojen vallankumouksen sanastoparadigmoille.

Lyhemmällä aikajänteellä tarkastelen sitä, miten Kansainliiton aikakauden keskustelussa oli jo esitetty vaatimuksia kansainvälisten suhteiden peruskäsitteistön joustavuudesta ja muutosherkyydestä. Toinen tärkeä piirre olivat maailmanjärjestökäsitteen kehityshistorialliset kertomukset. Lyhyenä historiana tarkastelen presidentti Rooseveltin alaisuudessa toteutettua YK:n amerikkalaista perustamishanketta, niitä puheakteja ja retorisia siirtoja, joita amerikkalaiset tekivät luodakseen uudenlaisen käsitteistön.

Vasta näiden keskustelujen ja historioiden yksityiskohtaisen tarkastelun jälkeen voidaan päätyä tarkempaan käsitykseen siitä, miksi amerikkalaisten poliitikkojen ja virkamiesten luomasta käsitteistöstä tuli uusi koko maailmaa organisaationa ja tiiviinä dynaamisena yhteisönä jäsentävä käsitteistö. Perustamisaineiston retorisen analyysin myötä pystytään myös ymmärtämään paremmin sitä, miksi Yhdysvaltojen suunnittelutyöllä oli ratkaiseva osuus YK:n uuden ykseysetoriikan muodostumiselle.

YK:n perustamisen projektia ei jätetty vain amerikkalaisen maailmankansalaisen retoriikan varaan, vaan siihen liitettiin organisatorinen ykseyden dynamiikkaa korostava retoriikka. Taustalla voidaan nähdä Ranskan vallankumouksen merkitys kansojen oikeuden kritiikille, ja myös se, että näiden kahden kritiikin välisellä kompromissilla oli tärkeämpi merkitys YK:n peruskäsitteistölle kuin mitä yleisesti oletetaan.

Suurvaltojen liittosopimusten mallin vaihtoehdoiksi nousivat siis kansojen oikeuden traditoina kantilainen maailman ykseyden ja maailmankansalaisen projekti, ja toisaalta yhdysvaltalaisen maailmankansalaisen idea.

LÄHTEET

- Blumenberg, Hans. 1998. *Paradigmen zu einer Metaphorologie*. Frankfurt am Main. Suhrkamp.
- Boldt, Hans, Conze, Werner, Haverkate, Görg, Klippel, Diethelm, Koselleck, Reinhart. 1990. *Staat und Souveränität*. *Geschichtliche Grundbegriffe*. Bd. 6, 1–154. Stuttgart. Klett-Cotta.
- Böckenförde, Ernst-Wolfgang, Dohrn-van Rossum, Gerhard. 1978. *Organ, Organismus, Organisation, politischer Körper*. *Geschichtliche Grundbegriffe*. Bd. 4. 519–622. Stuttgart. Klett-Cotta.
- Dohrn-van Rossum, Gerhard. 1977. *Politischer Körper, Organismus, Organisation: zur Geschichte natürlicher Metaphorik und Begrifflichkeit in der politischen Sprache*. Bielefeld. Universität Bielefeld.
- Heller, Herman. 1921. *Hegel und der nationale Machtstaatsgedanke in Deutschland. Ein Beitrag zur politischen Geistesgeschichte*. Berlin. B. G. Teubner.
- Hull, Cordell. 1948. *The Memoirs of Cordell Hull*. New York. Macmillan.
- Ilting, Karl-Heinz. 1978. *Naturrecht. Geschichtliche Grundbegriffe*. Bd. 4. 245–313. Klett-Cotta. Stuttgart.
- Koselleck, Reinhart. 1972. *Einleitung. Geschichtliche Grundbegriffe*. Bd. 2. xiii–xxvii. Ernst Klett Verlag. Stuttgart.
- Koselleck, Reinhart. 2000. *Zeitschichten*. Frankfurt am Main. Suhrkamp.
- Kotkavirta, Jussi. 1996. *Luonto Hegelin käytännöllisessä filosofiassa*. Kotkavirta, Jussi. (toim). *Luonnon luonto*. Jyväskylä. Jyväskylän yliopisto.
- Perelman, Chaïm. 1996. *Retoriikan valtakunta*. Tampere. Vastapaino.
- Pocock, J. G. A. 1962. *The History of Political Thought: A Methodological Enquiry*. Laslett, Peter, Runciman, W. G. (ed.). *Philosophy, Politics and Society*. 183–202. Oxford. Oxford University Press.
- Pocock, J. G. A. 1975. *The Machiavellian Moment. Florentine Political Thought and the Atlantic Republican Tradition*. Princeton. Princeton University Press.
- Ricour, Paul. 1976. *Interpretation theory: Discourse and the Surplus of Meaning*. Fort Worth. Texas Christian University Press.
- Skinner, Quentin. 1989. (1978). *The Foundations of Modern Political Thoughts*. Vol. 2. Cambridge. Cambridge University Press.
- Verdross, Alfred. 1937. *Völkerrecht*. Berlin. Julius Springer.